

De derde weg van Zweden

PROF. DR. G. VANDEWALLE*

Inleiding

Zweden is in Europa steeds een buitenbeentje geweest. In 1972 was bij voorbeeld het Zweedse nationale inkomen per hoofd van de bevolking met \$ 5.100 het hoogste van West-Europa en benaderden dicht dat van de Verenigde Staten (\$ 5.600 per hoofd) 1). Dit kon niet alleen worden toegeschreven aan het feit dat Zweden zich buiten de twee wereldoorlogen kon houden, maar ook aan de gelukkige combinatie van een efficiënte vrije-markteconomie met ontwikkelde economische en sociale structuren die de economische vooruitgang bevorderen en de sociale vrede handhaven. Volgens W. Childs scheen Zweden de gelukkige middenweg tussen kapitalisme en collectivisme te hebben gevonden 2).

Sedert een tiental jaren is de economische recessie echter ook in Zweden merkbaar: de inflatie is hoog (van oktober 1982 tot oktober 1983 een stijging van 8,8%) 3), een tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans (in 1982 Ecu 3,6 mrd. of wel 3,5% van het bruto binnenlands product (bbp) tegen marktprijzen) en een grote staatsschuld (eind 1981 Ecu 47,2 mrd., 47% van het bbp tegen marktprijzen) 4). De zware interestlast droeg ertoe bij dat de regering er niet in slaagde haar begroting in evenwicht te brengen. De hieruit ontstane druk op de wisselkoers heeft ertoe geleid dat de Zweedse munt in de loop van amper vijf jaar drie maal met vrij grote percentages werd gedevalueerd: in augustus 1977 met 10%, in september 1981 met 10% en in oktober 1982 met 16% 5).

Alles wees erop dat Zweden in 1981-1982 in een economisch dal was terechtgekomen. Weliswaar was de werkloosheid volgens de officiële gegevens gering, maar er moet rekening worden gehouden met het feit dat een groot aantal arbeidskrachten in hetscholingsprogramma's emplooi vond. Begin 1982 werd geschat dat het werkelijke werkloosheidspercentage na deze correctie ongeveer 16% van de actieve bevolking zou zijn geweest 6).

In dit artikel wordt nagegaan hoe het zo ver kon komen en wat de sociaal-democratische regering van Olof Palme sedert het begin van haar bewind in oktober 1982 heeft ondernomen om deze toestand te verhelpen.

De oorzaken van de economische teruggang

De economische teruggang in Zweden is toe te schrijven aan drie basisfactoren.

De geringe omvang van de binnenlandse markt

Zweden telt slecht 8,3 mln. inwoners, zodat de binnenlandse markt aan de industrie slechts beperkte industriële afzetmogelijkheden biedt. Het op 3 mei 1960 in werking treden van de EFTA (European Free Trade Area) gaf Zweden het grote voordeel dat het vrij zijn industriële producten naar het Verenigd Koninkrijk kon uitvoeren. Sinds het Verenigd Koninkrijk is toegetreden tot de EG is de betekenis van dit voordeel evenwel in sterke mate verminderd, omdat sindsdien ook de industriële producten van de EG-landen vrije toegang hebben tot de Britse markt. Vooral de Duitse Bondsrepubliek is op het gebied van staal- en chemische producten een ernstige concurrent geworden. Het is dan ook niet toevallig dat de uitvoer van Zweden kort na de toetreding van het Verenigd Koninkrijk terugliep en ook de economische groei in sterke mate verminderde. Van 1960 tot 1970 steeg het bruto binnenlands product per inwoner met 4,6% per jaar, van 1970 tot 1980 was de stijging nog slechts 2% 7). Ook de inflatie nam toe: van 1965 tot 1969 stegen de consumptieprijzen met gemiddeld 3,8% per jaar, van 1971 tot 1980 met 9% 8);

Het beleid van volledige werkgelegenheid

Van 1932 tot 1976 is continu een sociaal-democratische regering aan de macht geweest. De volledige werkgelegenheid stond hoog in het vaandel van de regering (geschreven 9). In de eerste plaats geschiedde dit door het voeren van een belastingpolitiek: er werd belasting geheven op investeringen in perioden van hoogconjunctuur (12%) en subsidies toegekend ten tijde van een recessie. Na 1958 werd evenwel alleen nog een belasting geheven op investeringen in gebouwen in de dienstensector en op investeringen van de lagere overheden. De particuliere investeringen werden vanaf 1955 zoveel mogelijk beïnvloed door mid-

del van de z.g. investeringsfondsen: aan de particuliere firma's werd toegestaan een groot deel van hun winst voor belasting te reserveren voor investeringen. Van dit gereserveerd bedrag moest 46% op een geblokkeerde rekening bij de centrale bank worden gestort. In de recessie mochten de gereserveerde fondsen ten bate van investeringen worden vrijgemaakt. Zo kan een keynesiaanse stabilisatiepolitiek worden gevoerd 10).

Van 1969 tot 1971 heeft de sociaal-democratische regering een restrictief beleid gevoerd om de inflatoire druk uit hoofde van de hoogconjunctuur, af te zwakken 11). In perioden van langdurige hoogconjunctuur was de verleiding evenwel groot om belastingverlagingen of verhogingen van bepaalde uitgaven toe te staan en een iets groter deel van de openbare investeringen met leningen te financieren. Deze ontwikkeling deed zich o.a. voor in 1972-1973 toen de regering ondanks de internationale hoogconjunctuur een fiscaal-expansief beleid voerde, dat zij ten tijde van de recessie in 1974-1976 voortzette 12). Dit moest uiteraard, over lange termijn beschouwd, leiden tot een overmatige groei van de schuldenlast, en tot een stijging van de lonen. Wat dit laatste betreft, bleek dat tijdens de hoogconjunctuur het aantal onbezette arbeidsplaatsen ongeveer het dubbele bedroeg van het aantal werklozen en deze situatie leidde tot een loonstijging van 10 à 11% per jaar 13). De regering trachtte deze kosteninflatie af te remmen door er bij de vakbonden op aan te dringen hun looneisen te beperken. Dit leidde evenwel tot „produktiviteitsinflatie”, omdat de verkoopprijs van veel producten op de wereldmarkt werd bepaald en loononderhandelingen tussen vakbonden en werkgevers in die sectoren plaatsvonden die het meest aan de buitenlandse mededinging waren blootgesteld en de loonovereenkomsten in de andere sectoren op deze

* De auteur is verbonden aan het Rijksuniversitair Centrum Antwerpen.

1) A. Lindbeck, *Swedish economic policy*, Londen, Basingstoke, 1975, blz. 1.

2) W. Childs, *Sweden, the middle way*, 1974.

3) Economic and financial indicators, *The Economist*, nr. 26, november 1983, blz. 115.

4) *Basisstatistieken van de Gemeenschap*, Luxemburg, 1983, blz. 39, tabel 2.1, blz. 68, tabel 2.26 en blz. 83, tabel 2.36.

5) Skandinaviska Enskilda Banken, *Some data about Sweden 1983-84*, Gotenburg, blz. 33.

6) How many unemployed?, *Marketplace Sweden*, juli/september 1982, blz. 11.

7) Ulf Jakobsson, Economic development in countries with large public deficits, *Skandinaviska Enskilda Banken Quarterly Review*, 1983, nr. 1, blz. 20.

8) Idem en Skandinaviska Enskilda Banken, op. cit., blz. 12.

9) A. Lindbeck, op. cit., blz. 23.

10) Idem, blz. 97-99.

11) E. Lundberg, Sweden's economic crisis in historical perspective, *Skandinaviska Enskilda Banken Quarterly Review*, 1983, nr. 3, blz. 54.

12) Idem.

13) A. Lindbeck, op. cit., blz. 153.

eerste akkoorden werden afgestemd 14). In het z.g. Noorse „Aukrustmodel” en het Zweedse *EFO-Rapport* (naar de beginletters van de auteurs, Edgren, Faxen en Odhner) werd erop gewezen dat dit moest leiden tot kosteninflatie. In de exporterende en importvervangende sectoren zijn namelijk de produktiviteitsstijging het grootst en is dus de ruimte voor een loonsverhoging het grootst. De uniforme loonsverhoging leidde in de overige sectoren echter tot prijsstijgingen 15), die weer tot looneisen van werknemers in de sterke sectoren leidden enz. Het gevolg was dat in Zweden een loonexplosie plaatsvond: in de openbare sector stegen de loonkosten in 1975 met ongeveer 20% en in 1976 met 17% 16). Geen wonder dat om het evenwicht te herstellen een reeks devaluaties van de Zweedse kroon noodzakelijk was, die evenwel ertoe leidden dat de inflatie verder werd aangewakkerd.

De sterke stijging van de energieprijzen

Zweden heeft geen oliebronnen en ondervond dus in 1974–1975 de weerslag van de stijging van de olieprijs. Dit kon niet worden opgevangen door een stijging van de export vanwege de overmatige stijging van de lonen en dus de kostprijzen van de Zweedse produkten. Het gevolg was enerzijds een sterke daling van de winstmarges van de exporterende bedrijven en anderzijds een groter tekort op de handelsbalans. Ook deze ontwikkeling dreigde een cumulatief karakter te krijgen omdat de hoge Zweedse lonen de grote multinationale ondernemingen verdreven en daardoor de werkloosheid en het begrotingstekort deden stijgen. Dit leidde op zijn beurt tot verhoging van de belastingen en tot nog sterkere loonsverhogingen om de koopkracht te handhaven.

De Zweedse sociaal-democratische regering hoopte de druk van de hogere olieprijs te matigen door het aandeel van de olie in het totale energieverbruik te verminderen en door het aantal kerncentrales uit te breiden. Dit leidde evenwel tot heftig verzet van de milieubeweging, die vooral bij de jeugd veel aanhang heeft. De leider van de centrumpartij, Thorbjörn Fälldin, hield voor dat in plaats van te investeren in kerncentrales de regering alternatieve energiebronnen moest ontwikkelen zoals zonne-energie, geothermische energie en wind-energie. Hiermee trok hij veel jonge kiezers die hem, bij de verkiezingen van september 1976, de overwinning bezorgden. De sociaal-democratische partij verloor vier zetels en kon zelfs met de steun van de communistische partij (17 zetels) geen meerderheid behaalden, zodat de sociaal-democratische regering moest aftreden.

Fälldin vormde met de conservatieve en de liberale partij een coalitieregering die over een krappe meerderheid beschikte in het parlement (180 zetels op het totaal van 349). Fälldin nam zich voor niet alleen de uitbreiding van het aantal kerncentrales af te remmen, maar ook de overheidsuitgaven te verminderen, ten einde de begroting in evenwicht te brengen en belastingverlaging mogelijk te maken. Dit beleid, dat

door de meeste conservatieve regeringen in West-Europa werd gevoerd, scheen in Zweden volledig verantwoord gezien het overmatig oplopen van de inkomensbelastingen, maar was, zoals zal blijken uit de volgende paragraaf, niet zo gemakkelijk te realiseren.

De centrum-rechtse regeringen

Fälldin kan zijn belofte om het aantal kerncentrales te beperken, echter niet nakomen. Immers, het land kende in 1977 een verergering van de economische recessie. De particuliere scheepsbouwmaatschappijen werden bedreigd met een faillissement en moesten door de overheid worden gegroepeerd en overgenomen in een overheidsbedrijf dat op 1 juli 1977 tot stand kwam. Volvo, het voornaamste industriële bedrijf kondigde een sterke daling van zijn winsten aan en een substantiële vermindering van zijn productie. Het concern van staatsmijnen ZKAB ging over tot massale afstotingen en de overheid was verplicht haar programma's van herscholing van werkloze arbeidskrachten op te voeren om een te sterke stijging van de werkloosheid te voorkomen. In deze omstandigheden scheen het niet verantwoord de handelsbalans die in 1977 een tekort vertoonde van ongeveer Sk 6 mrd. 17) nog zwaarder te belasten door de productie van kernenergie stop te zetten en de olie-invoer te verhogen. Fälldin vond bij zijn regeringspartners niet de nodige steun om zijn anti-nucleair programma door te voeren en moest op 5 oktober 1977 aftreden. Hij werd opgevolgd door de leider van de liberale partij Ola Willsten. Deze partij beschikte slechts over 39 zetels in het parlement, maar ontving passieve steun van de Centrumpartij en van de sociaal-democraten. Willsten had het geluk dat 1978 in West-Europa in het algemeen en in Zweden in het bijzonder een jaar was van economische opleving waardoor de export steeg en de werkloosheid verminderde. Zijn regering voerde geen spectaculaire hervormingen door en kon dus stand houden tot de verkiezingen van september 1979. Onderwijl bleef evenwel het aandeel van de overheidsuitgaven in het bruto binnenlands produkt verder stijgen: 31,4% in 1960–1962, 61,1% in 1977–1979 18). Voor het budgettaire jaar 1978–1979 overtroffen de uitgaven de inkomsten met ongeveer Sk 30 mrd. of wel 26,9% 19). Er was niet langer ruimte voor belastingvermindering en dit lokte meer en meer verzet uit van de conservatieve partij die in haar verkiezingspropaganda op de vlucht van Zweedse burgers met een hoog inkomen naar het buitenland wees.

Het was trouwens de conservatieve partij die de verkiezingen van september 1979 won, zij zag haar stemmenpercentage toenemen van 15,6 bij de verkiezingen van 1976 tot 20,4 in 1979. De sociaal-democraten, die hadden gehoopt samen met de communisten opnieuw een parlementaire meerderheid te heroveren, moesten genoegen nemen met een kleine winst (43,5% tegen 42,9% in 1976). Samen beschikten de

conservatieven, de centrumpartij en de liberalen over 175 zetels tegen 174 voor de sociaal-democraten en communisten: een meerderheid van slechts één zetel. Niettemin vormde Fälldin een nieuwe regering die steunde op deze zwakke meerderheid, maar zich voornamelijk een zeer gematigd beleid te voeren. Toen de leiding van de conservatieve partij aandrang op belastingvermindering weigerde Fälldin hierop in te gaan, maar sloot met de sociaal-democraten een overeenkomst af om verlaging van de inkomstenbelastingen uit te stellen tot na nieuwe parlementsverkiezingen 20). Hierop trok de conservatieve partij zich terug uit de regering maar bleef deze verder passief steunen.

De centrum-liberale regering bleek evenwel niet in staat op te tornen tegen de verslechtering van de economische situatie ingevolge de tweede oliecrisis. Alle beloften ten spijt voorzag de begroting van 1982–1983, waarvan de uitvoering startte op 1 juli 1982, in een tekort van Sk 82,6 mrd. of 13% van het bruto nationale produkt 21). Dit maakte het de conservatieve (herdoopt tot gematigde) partij moeilijker de minderheidsregering verder te ondersteunen en in oktober 1982 moest Fälldin aftreden en vonden vervroegde verkiezingen plaats. De conservatieven werden weer de grote overwinnaars maar ten koste van de twee andere centrum-rechtse partijen. De conservatieven behaalden 86 zetels (voordien bezaten ze er 73), de centrumpartij viel terug op 56 zetels (voordien 64) en de liberalen waren de grote verliezers met slechts 21 zetels meer tegen 38 voordien. 22).

De sociaal-democratische partij kwam op 166 zetels tegen 154 bij de vorige verkiezingen en de communistische partij behield haar 20 zetels, zodat beide linkse partijen over een meerderheid beschikten. Er werd een sociaal-democratische minderheidsregering gevormd onder leiding van Olof Palme. Deze wilde economisch herstel verwezenlijken volgens een nieuwe formule die een soort middenweg moest vormen tussen enerzijds een restrictief monetair en fiscaal beleid, zoals voorgestaan door de

14) Zie: P. Streeken, *Prices and productivity, labour and inflation*, *Kyklos*, 1962, blz. 726–727.

15) P. Meyerson, *The welfare state in crisis – the case of Sweden*, Federation of Swedish Industries, Stockholm, 1982, blz. 29, voetnoot 1.

16) A. Lindbeck, op.cit., blz. 158–159.

17) Encyclopaedia Britannica, *Book of the year 1977*, blz. 645.

18) F. Gould, *The development of public expenditure in Sweden. A comparative view*, *Skandinaviska Enskilda Banken Quarterly Review*, 1982, nr. 3, blz. 74.

19) Encyclopaedia Britannica, *Book of the year 1980*, blz. 645.

20) When no means yes, *The Economist*, 23 mei 1981, blz. 60.

21) W. Dullforce, *Swedish coalition fails to curb budget deficit*, *Financial Times*, 12 januari 1982, blz. 2.

22) *Skandinaviska Enskilda Banken Quarterly Review*, op.cit., blz. 9.

monetaristen, en anderzijds een expansieve monetaire en fiscale politiek zoals verdedigd door de meeste neo-keynesianen.

De politiek van de derde weg

Olof Palme ging uit van de constatering dat een land met een open economie zoals Zweden zich niet een grote economische groei kan veroorloven indien deze niet met een directe toename van de export gepaard gaat. Immers, een grote economische groei leidt tot meer import. Wordt deze groei niet vergezeld van een toename van de export, dan ontstaat een groot handelsbalanstekort dat moet worden gedekt door kapitaalimport. Dit leidt tot een stijging van de rentevoet en dus tot het afremmen van de investeringen en van de economische groei.

Om de Zweedse export te stimuleren werd onmiddellijk na het aantreden van de regering een devaluatie van de Zweedse kroon doorgevoerd van iets minder dan 16%. Hierdoor werd de export in sterke mate aangewakkerd en de import afgeremd. Het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans daalde van 3,6% van het bruto nationaal produkt in 1982 tot 1,2% in 1983 en voor 1984 wordt voorzien dat het slechts 0,1% méér zal bedragen 23). Het exportvolume nam in 1983 toe met 11,5% en voor 1984 is een nieuwe stijging voorzien van 7,5%. De industriële productie steeg van september 1982 tot september 1983 met 6,1%, en van augustus 1983 tot augustus 1984 met 9,8%, en dit nadat zij in de periode 1976-1982 was gedaald met 4% 24).

Palme heeft begrepen dat het evenwel niet voldoende is om stabiel economisch herstel te bereiken door middel van een devaluatie. Er moet worden voorkomen dat de grotere export door zijn multiplier-effect leidt tot zo'n sterke groei van de inkomens dat ook de binnenlandse vraag naar goederen en diensten snel stijgt. Deze groei leidt immers in een situatie waarbij door de lagere waarde van de nationale munt alle importprijzen toenemen gemakkelijk tot een inflatoire spiraal van prijzen en lonen. Om dit te beletten vroeg de regering aan de vakbonden hun looneisen voor 1983 te matigen tot 6%, in ruil voor steun aan een wet die de vorming van „werknemersfondsen” uit de opbrengst van speciale belastingen op particuliere firma's. Door de hoge winsten behaald door exporterende bedrijven extra te belasten, zou belet worden dat deze bedrijven te veel profiteren van het gevoerde inkomensbeleid en zou een deel van deze extra winsten ten goede zou komen aan alle werknemers 25).

Deze wet werd ondanks sterke oppositie van de ondernemersorganisaties (op 4 oktober 1983 organiseerden ze een manifestatie te Stockholm waarbij ongeveer 100.000 ondernemers opkwamen 26)) in december 1983 in het Zweedse parlement goedgekeurd. Tot 1990 zal op grond van deze wet ieder jaar maximaal Sk 2 mrd. naar de vijf regionale werknemersfondsen gaan. Deze subsidies worden gefinancierd uit de opbrengst van een overwinstbelasting en de

loonbelasting. Deze fondsen worden beheerd door beheerders waarvan de leden worden benoemd door de regering en waarin vertegenwoordigers van de vakbonden over een meerderheid beschikken. De fondsen moeten met de ontvangen gelden aandelen kopen van particuliere bedrijven. Ze mogen van elk bedrijf tot 8% van het aandelenkapitaal kopen, zodat ze samen een aandeel van 40% in een onderneming kunnen verwerven 27). Omdat de aandelen van vele grote bedrijven verspreid zijn over het publiek en slechts een 10 à 20% van het totale kapitaal op de aandeelhoudersvergaderingen is vertegenwoordigd, houdt dit in dat de vakbonden wel eens grote macht zullen kunnen gaan krijgen in ondernemingen.

Geveesd werd dat dit vele grote Zweedse ondernemingen ertoe zou aanzetten zoveel mogelijk kapitaal in het buitenland te beleggen. Op korte termijn is de weerslag van de maatregelen op de beurs evenwel gunstig gebleken. De speculanten weten dat omdat de fondsen verplicht zijn aandelen van Zweedse bedrijven ter beurze te kopen, de koersen veeleer zullen stijgen dan dalen. Pas in de lente van 1984, toen de regering een herziening van de prijzen en dividenden invoerde, kende de beurs een koersdaling met ongeveer 12% in drie maanden. Deze daling, die volgde op een doorlopende stijging vanaf 1980, bracht de koersen van de meeste aandelen op een realistisch niveau en moet dus als gunstig worden beschouwd 28). De stijging van de reële inkomens werd behalve door de loonmatiging ook afgeremd door afschaffing van de subsidies op een reeks van voedingsmiddelen, verhoging van de patiëntenbijdragen in de medische kosten en bevrozen van de pensioenen na de devaluatie 29).

Al deze maatregelen hebben ertoe bijgedragen dat het tekort op de begroting verminderde. Het daalde van Sk 86,6 miljard in 1982-1983 tot Sk 84,9 miljard in 1983-1984. Voor 1984-1985 werd in januari 1984 een verdere daling voorzien tot Sk 80,8 miljard of 10,8% van het bruto binnenlands produkt tegenover 13,4% in 1982-1983 30). Door het conjunctuurherstel en de stijging van de overheidsinkomsten werd in april 1984 geraamd dat het budgettaire tekort nog slechts Sk 67,2 mrd. 31) zou bedragen of ongeveer 9% van het bruto binnenlands produkt. Dit alles zou de indruk wekken dat Olof Palme's derde weg zal eindigen in een succes. Tijdens de lente en zomer van 1984 zijn er evenwel opnieuw onweerswolken verschenen aan de Zweedse horizon die dit succes op losse schroeven zetten.

De strijd tussen links en rechts binnen de sociaal-democratische partij

Zoals vele Westeuropese socialistische partijen wordt de Zweedse sociaal-democratische partij geconfronteerd met een doorlopende strijd tussen haar linker- en haar rechtervleugel. De aanhangers van de linkervleugel verlangen dat de regering van haar sterke positie in het parlement ge-

bruik maakt om de overheidssector uit te breiden en de macht van de grote Zweedse multinationale ondernemingen te beperken. De vertegenwoordigers van de rechtervleugel zien geen heil in nationalisaties. Zij verwachten daarvan dat ze zullen leiden tot een personeelsbeleid (gekenmerkt door overmatige personeelsbezetting, te grote loonsverhogingen enz.) in de generationaliseerde sectoren, dat verliezen in de hand werkt, die dan zullen moeten worden gedekt door de overheid.

Ze kunnen hierbij verwijzen naar de ervaringen met de staatsholding Statsföretag, in 1969 opgericht door de toenmalige sociaal-democratische regering en belast met het beheer over overheidsbedrijven zoals de nationale tabaksmaatschappij en over ondernemingen waarin de overheid participaties nam om ze van de ondergang te redden. Begin 1980 bezat de Statsföretag reeds deelnemingen in niet minder dan dertig vennootschappen; ze moest haar globale verlies- en winstrekening in dat jaar afsluiten met een globaal verlies van Sk 509 mln. omdat de winsten behaald in de gezonde bedrijven niet opwogen tegen de verliezen die de groep leed in de zieke ondernemingen. Van 1969 tot 1980 is Statsföretag er slechts tweemaal in geslaagd, nl. in 1973 en 1975, enig dividend uit te keren 32). Zoals Per Sköld, de beheerder van Statsföretag van 1971 tot maart 1982, in een artikel in het tijdschrift van Skandinaviska Enskilda Banken aantoonde, kon Statsföretag geen gunstige bedrijfsresultaten behalen omdat de groep regelmatig rekening moest houden met problemen van de werkgelegenheid in probleemgebieden 33).

Olof Palme, die steeds een meester is geweest in het verzoenen van de uitersten, heeft de twee vleugels van zijn partij in 1983 kunnen samenhouden door het combineren van een restrictief inkomensbeleid

23) K. Done, Swedish recovery exceeds all expectations, *Financial Times*, 26 april 1984, blz. 3.

24) Idem; Economic and financial indicators, *The Economist*, 26 november 1983, blz. 115; *The Economist*, 3 november 1984, blz. 109 en; Profiting from a cheaper krona, *The Economist*, 27 oktober 1983, blz. 76.

25) Over de ideologische betekenis van de „werknemersfondsen”, zie P. Bernstein, Egalitarianism and work in Sweden, *Skandinaviska Enskilda Banken Quarterly Review*, 1982, nr. 3, blz. 71.

26) Olof has Sweden's bosses wringing their hands, *The Economist*, 10 december 1983, blz. 64.

27) Those funds, *The Economist*, Survey Sweden, 6 oktober 1984, blz. 18.

28) Bullfrog market, *The Economist*, Survey Sweden, 6 oktober 1984, blz. 13.

29) K. Done, Devaluation restores competitive edge, *Financial Times*, 25 januari 1984, blz. III.

30) Idem.

31) K. Done, Swedish recovery exceeds all expectations, *Financial Times*, 26 april 1984, blz. 3.

32) W. Dullforce, A plea to isolate social costs, *Financial Times*, 14 juli 1980, blz. 8.

33) Per Sköld, The state as entrepreneur. Some lessons and viewpoints, *Skandinaviska Enskilda Banken Quarterly Review*, 1982, nr. 1, blz. 9.

gericht op het in evenwicht brengen van de begroting en de handelsbalans met het beperken van de macht der grote corporaties door zijn wet op de „werknemersfondsen”. Nu laatstgenoemde wet aangenomen is en, zoals te verwachten was, blijkt dat zij slechts op lange termijn enige wijziging kan brengen in de machtsverhoudingen tussen werknemers en werkgevers, begint de linkervleugel zich opnieuw te roeren. Vooral de minister van Financiën Kjell-Olof Feldt is de zondebok geworden van de linkse sociaal-democraten omdat hij door zijn pogingen om de begroting in evenwicht te brengen verplicht is er voor te pleiten de sociale uitgaven meer en meer te beperken. Ook de minister van Landsverdediging Anders Thurnborg is weinig geliefd, daar hij de stelling verdedigt dat Zweden zich goed moet bewapenen om zijn neutraliteitspositie te verdedigen 34).

Palme krijgt ook niet meer de steun van de vakbonden die hij nodig heeft voor de voortzetting van zijn inkomensbeleid. Deze hebben vastgesteld dat de wet op de „werknemersfondsen” niet heeft belet dat vele grote ondernemingen hun dividenden hebben verhoogd en wensen nu hun deel van de koek. De ondernemersorganisatie SAF heeft het de vakbonden gemakkelijk gemaakt de normen inzake loonsverlagingen verdedigd door de overheid te ontwijken door aan te dringen op loonakkoorden per sector in plaats van op een nationaal akkoord 35). Dit betekent dat de weg werd geopend naar hoge loonsverhogingen in de bloeiende exporterende sectoren, wat uiteraard ook hogere looneisen uitlokte in de andere sectoren. Van juli 1983 tot juli 1984 stegen de nominale lonen in de Zweedse industriële sector met 8,9%, maar tijdens de laatste drie maanden bedroeg de stijging omgerekend op jaarbasis niet minder dan 27,4% 36).

Een dergelijke loonexplosie wakkert de inflatie opnieuw aan. Van mei 1984 tot heden werd die afgeremd door een streng prijsbeleid (de consumentenprijzen van eind juli tot eind september slechts stegen met een jaarlijks percentage van Amper 4,4% 37)). Het is evenwel een bekend feit dat een streng prijsbeleid niet tot in het on-eindige kan worden volgehouden, omdat het leidt tot daling van de ondernemerswinsten en uiteindelijk tot deïndustrialisatie en stijgende werkloosheid. Het vrijgeven van de prijzen na een langdurige prijsstap veroorzaakt in de regel een prijs-explosie, die o.a. het beleid van exportgeleide expansie in gevaar brengt.

Besluit

Olof Palme's „derde-weg”-politiek van exportgeleide groei gekoppeld aan prijs- en inkomensmatiging is een belangwekkend experiment omdat het ook door andere landen met open economie zou kunnen worden toegepast. Ten opzichte van een neo-keynesiaans beleid zoals dat van Mitterrand in Frankrijk van juni 1981 af tot maart 1983, biedt deze „derde weg” het voordeel dat zij niet leidt tot een onhoudbaar handelsbalansdeficit. In vergelijking

met de „monetaristische oplossing” zoals nagestreefd door Thatcher in Groot-Brittannië heeft de Zweedse methode het voordeel dat zij geen desindustrialisatieproces op gang brengt dat leidt tot overmatige werkloosheid.

Om te slagen vereist de politiek van exportgeleide groei evenwel een grote discipline van de sociale partners, die gedurende een overgangperiode van twee à drie jaar hun leden in bedwang moeten houden om te beletten dat de hoge invoerprijzen als gevolg van de devaluatie leiden tot sterke loonsverhogingen en een algemene inflatie. Lukt dat, dan is de kans groot dat door de uitbreiding van de export en produktie in de diverse sectoren zulke grote produktiviteitsstijgingen optreden dat voldoende ruimte ontstaat voor loonsverhogingen zonder dat de inflatie daardoor oploopt. De stijging van de inkomens laat dan toe dat de exportgeleide groei wordt ondersteund door een expansie van de binnenlandse vraag. In Zweden ziet het er evenwel naar uit dat de aanpassing van de lonen bij de hogere prijzen en winsten te snel en te groot is geweest. Volgens de prognose van de Kredietbank zouden in 1984 de arbeidskosten per uur in de verwerkende Zweedse nijverheid in 1984 103,7% bedragen van de Belgische, en daarmee na die van de Verenigde Staten (137,4%) en die van de Duitse Bondsrepubliek (111,2%) de hoogste ter wereld zijn. In 1983 bedroegen deze Zweedse lonen nog

maar 98,5% van de Belgische, tegen 130,4% voor de Amerikaanse en 114,0% voor de Duitse 38).

De toekomst zal uitwijzen of deze verslechtering van de concurrentiepositie zal leiden tot een mislukking van het experiment van de „derde weg”.

G. Vandewalle

34) The new politics, *The Economist*, Survey, Sweden, 6 oktober 1984, blz. 7.

35) K. Done, Swedish employers buck the wage system, *Financial Times*, 11 oktober 1983, blz. 2.

36) Economic and financial indicators, *The Economist*, 10 november 1984, blz. 95.

37) Idem.

38) Conjunctuurexpansie zonder consumenten, *Weekberichten van de Kredietbank*, 10 augustus 1984, blz. 3, tabel III.